

SAİM SAKOĞLU'NUN “KIBRIS MASALLARI” ADLI KİTABINDA YER ALAN MİTOLOJİK UNSURLAR

Dr.Fatma ATEŞ*

ÖZ

Masal, çağlar boyunca varlığını korumuş, toplumun geniş kitleleri tarafından aktarımı yapılmış bir folklor türüdür. Zamana karşı dayanıklı olan bu tür, bize çağlar öncesinin tabiatının ve hayatının algılanışına dair bilgiler verir.

Zengin bir kültür birikimini benliğinde toplayan masallar, mitolojik dönemlerden etkilenmiş ve içerisinde bu etkileri bazı sembollerle yansıtmıştır. Günümüz yüzyılında modern insanlar varoluş sürecini mitlere dayandırmasa da yaşanan çağda bunun izlerini görmek mümkündür. Masalarda tespit edilen bazı motiflerin bir kısmı doğrudan mitik zamanların kalıntıları olarak açık bir şekilde kullanılırken diğer bir kısmı ise yine o dönemlere ait ancak mitolojik geçmiş unutulmuş yapılarıdır. Örneğin masalarda geçen Zümrüdü Anka kuşu, ejderha, peri, gibi kavramlar net bir şekilde yer alırken elma, ayna gibi varlıklar sembolik birer yapı olarak kalmıştır.

Masalların, buldukları bölgelerin zengin mitolojisi ile bağlantıları vardır. Bildiği üzere masallar mitolojik devirlerden sonra gelmiş bir tür olarak bu devirlerin izlerini taşırlar. Şüphesiz burada Türk mitolojisinde yer alan bütün örnek ve uygulamaları belirtmek mümkün değildir. Bu sebeple bu çalışmada Saim Sakaoğlu'nun “Kıbrıs masalları” isimli kitabında yer alan yirmi bir adet masalda, iz bırakmış mitolojik unsurlara ve motiflere değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: mit, kült, masal, Kıbrıs masalları, mitoloji

MYTHOLOGICAL FACTORS IN THE TEXTS OF THE BOOK CALLED “KIBRIS MASALLARI” WRITTEN BY SAİM SAKAOĞLU

ABSTRACT

Tale has continued its existence throughout the ages, it is a kind of folklore that is told by the mass large of the society. This kind is invulnerable and also it gives us nature of eonian and comprehending of life. Nowadays, even if the modern people do not base the mythology to their existence, it is possible to see its traces.

Tales holding rich culture in them are affected by the mythological periods and reflected some symbols in them. In the tales, while some motifs that we can see clearly is used directly as a remnant of mythological periods, some others' mythological past has been forgotten even they are also from the same period. For example, in the tales we can directly and clearly see such concepts as phoenix, dragon, fairy; on the other hand, some other concepts such as mirror, apple are used as symbols.

Tales have connections with the rich mythological cultures of the places where they have come out. As is known tales came into existence after the mythological periods and it is possible to see the traces of these periods on the tales. Un doubtedly, it is not possible for us to show all the examples and practices in the Turkish mythology here. Thus, only the myholohical figures and motifs taking place in the twenty-one tales of “Cyprus Tales” by Saim Sakaloğlu will be analysed in this study.

Keywords: Myth, cult, tales, Cyprus Tales, mythology

* Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı, fdegirmenci01@hotmail.com

Halk anlatıları toplumların duygu, düşünce, inanç, kültür gibi birçok değerini yansıtan zengin hazinelerdir. Bu hazinelerin kökleri ise çok eski zamanlardaki mitolojik zamanlara, efsanelere ve yaşayışlara dayanmaktadır. Bu derin yapılar toplumun belleğinde yaşayarak ve aktararak günümüze kadar gelebilmiştir. Yirmi bir Kıbrıs masalının incelendiği bu çalışmada tespit edilen mitolojik öğeler alfabetik sıra ile farklı başlıklarla ele alınmıştır. Bu mitolojik öğelerin bir kısmı herkesin anlayacağı şekilde yer alırken bir kısmı ise simgelerle ifade edilmiştir.

Ağaç Kültü

Ağaç, kökleri toprağın derinliklerine kadar uzanması, dalları ile de göğe doğru yükselmesi ile sınırsızlığı temsil etmektedir. Bu yüzden ağaç yeraltı ve göğü bağlayan mitolojik bir yapıdır.

Hayat ağacı sonsuzluğun ve ölümsüzlüğün sembolüdür. Dünya mitolojilerinde en yaygın motiflerden biri olan hayat ağacı, yer ile göğü birleştiren kozmik ağaçtır. Yakut ve Altay Türklerinde yurtların önüne dikilen, uzun bir sıruk biçimindeki bu ağacın tepesinde çift başlı bir kartal bulunur. Bu ağaç, tanrı katına kadar uzanan bir kozmik ağaç olarak tasavvur edilir ve tanrı katında, onun habercisi, kuvvet ve kudretin sembolü kartal, tanrıya en yakın noktada yer alır ve burada ruhlar kuş biçiminde uçarlar (Mirzaoğlu 2005: 42).

Sibiryaya Türklerinde var olan yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünü kapsayan mitolojik dünya görüşüne göre ağaç, bu üç dünyayı bağlayan tek unsur olarak yenilenmenin ve uzun hayatın sembolü olarak masalarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma en güzel örnek Kıbrıs masallarında yer alan "Bakla Ağacı" isimli masaldır. Bu masal, yaşlı bir ninenin kulübesinin önünde bir baklacık bulması ile başlar:

Nine baklacığı kulübesinin bahçesine ekmiş. Derken beklemeye başlamış. Baklacık öyle bir hızla boy atıyormuş ki bir hafta içinde kulübenin boyunu geçivermiş. Derken bu hızlı büyüme devam etmiş. Bir gün bakmış ki baklacık bulutlarla sohbet ediyor. Sepetini eline almış, çıkmış baklacığın üstüne. Ama ne kadar çıktıysa da bir türlü bakla bulamamış. Bulutlara kadar çıkmış" (Sakaoğlu 1983: 16-17).

Birçok destan ve halk edebiyatı ürününde ağaçtan, ağaç kovuğundan çıkan kadınlar soyun devamlılığını sağlamışlardır. Bu durum açıkça göstermiştir ki ağaç ana rahmi görevi görmüştür. "Oğuz Han destanında- Oğuz ikinci karısını ağaç kovuğu içinde bulmuştur" (Ögel 2006: 466).

Ağacın türemeyi sağlayan, ana olma işlevi Oğuz, Kıpçak ve Uygur kavimlerinde mevcuttur. Türklerde üremeyi sağlayan, ana ağaç, kayın ağacıdır ve ana soyuna işaret eder. Bu nedenle, kayın ağacı ve kayın ormanı kutlu sayılır. Altay Türklerinin Şamanist inançlarına göre insanlar türediği zaman, doğum tanrıçası Umay gökten yere iki kayın ağacıyla inmiştir. Bugün Türklerde evlilik yoluyla kurulan akrabalıkların adlandırılmasında bu inanın etkilerini görmek mümkündür. Evlenmiş çiftlerin anneleri kayın-ana, erkek kardeşleri ise kayın birader, şeklinde akrabalık adlarıyla tanımlanır (Mirzaoğlu 2005: 42).

Bu durum Kıbrıs masallarından “Mersinler Güzeli” isimli masalda geçmektedir. Bu masalda kayın ağacının yerini mersin ağacı almıştır. İlgili kısım şu şekildedir:

Padişah oğlu bir gün adamları ile bir yere gezmek için gelirler. Bir müddet sonra adamlarına yerini hazırlamalarını emreder. Emirleri aynen yerine getirilir. Onlar uyurken gece yarısı bir de bakar ki mersin ağacı açılır, içinden ayın on dördü gibi bir kız çıkar (Sakaoğlu 1983: 54).

Türklerde kayın ağacı dışında çam, kavak, çınar, iğde, karaağaç, ardıç, selvi, söğüt de Anadolu’da adı sıkça geçen ve nazardan korunmak için kullanılan önemli ağaçlardır.

Tembel Çocuk masalında çam ağacı şu şekilde geçmektedir:

Zamanın birinde babası ölmüş olan bir çocuk bulunmaktadır. Bu çocuk üzerindeki kıyafetine sürdüğü pekmeze konan on sineği vurur. Daha sonra ise gide gide padişahın ülkesine varır. Bir tokatta on can aldı diye alınaya yazdıran bu çocuğu padişahın adamları görüp bildirirler. Padişah bu çocuktan kurtulmak için bir aslanı bu çocuğun üzerine sürün der. Çocuk, “Kurtulmak için hemen bir çam ağacının tepesine çıkar. Arslan bakar ki gelenlerden bir tanesi çam ağacının üstünde, başlar o ağacın kökünü kemirmeye (Sakaoğlu 1983: 35).

“Zümrüdü Halka” kuşu masalında geçen kavak ağacı devlerin altına uzandığı ağaç olarak geçmektedir. “Devler bir kavağın altına yatmışlar aynaya bakıyorlar. O aynada bütün dünyayı görürlermiş. At aynayı nasıl alacağını oğlana tarif eder: “Ben yan taraftan uçacağım, sen aynayı kap, yine eskiden olduğu gibi arkana hiç bakma Allah’ın izniyle kaçarız” (Sakaoğlu 1983: 138).

Simurg’dan bahseden birçok masalda, simurg dağ tepesi ya da orman içerisinde değil de bir ağacın etrafında yavruları ile yaşamaktadır. Yaygın inanışa göre bu ağaç çınar ağacıdır.

Geniş yaprakları, koyu gölgesi, heybetli görünüşü ve ak budaklarıyla Türk’ün kutsal vasıflandırmasına uygun düşen çınarlar, ‘ulu ağaç’, ‘gaba ağaç’ unvanlarıyla anılır olmuşlardır. Masalarda şehzadelerin atlarını bağladıkları, dibindeki pınardan su içtikleri bu ağaçlar, nurun, aydınlığın, Tanrı kutunun sembolleridir (Ergun 2004: 232).

Kıbrıs masalarında yine yavruları ile yaşayan Zümrüdü Anka’nın bulunduğu bu ağacın ismi geçmemekle birlikte tahminimizce çınar ağacıdır.

Kıbrıs masalarında bulunan Zümrüdü Halka kuşu masalı içerisinde yer alan ağaç şu şekilde geçmektedir.

Kardeşleri küçük kızı görünce bir kötülük yapıp kardeşinin ipini keserler. Aşağıya düşünce koçları görür. Koçlar güreşmeye başlarlar. Bu beyaz koça binmek üzere uğraşırken siyah koça biniverir. Yedi kat yerin altına iner. İnince kendisini bir ovanın içinde bulur. Bir yol tutup gider. Bir su başına varır. Suyun başında da büyük bir ağaç varmış. O ağacın üzerine de Zümrüt Halka kuşu yuvasını yapmış (Sakaoğlu 1983: 102-103).

At

At, çeviklik, güç, çaba, kuvvet, hareket, zekâ, hız, enerji ve zarafetin sembolü olarak yaratılış mucizesidir. Türk mitolojisi ve destanlarında ise atın özel bir yeri vardır. Ortaya çıkışlarına dair birçok anlatı mevcuttur. Bu anlatılarda at, daha çok cet/ata, koruyucu/hami, bilge ve yol gösterici (Karadavut 2010: 74) gibi görevleri yüklenmiştir.

At, en kuvvetli kültü olan destanlarda çok yer tutan bir hayvandır. Şamanlığı kabul eden Türkler ile Moğolların inanışına göre at gökten inmiştir. Yakutlara göre kahramanların atları güneş âleminden gelmiştir. Bir de kanatlı atlar vardır ki bu atlar Kaf Dağı'nın altındaki Süt Gölü'nde bulunmaktadır. Hızır ölüme çare ararken bu atları görmüş, tutamamış, nihayet Süt Gölü'ne şarap dökerek bunları sarhoş edip bir çiftini tutmuş, kanatlarını koparmış, bunları çiftleştirmiş, at nesli böyle türemiş. En kıymetli cins atlar için sudan çıkan bir aygır orada rastladığı bir kısrakla çiftleşmiş, cins atlar bunlardan türemiştir. Bir efsaneye göre de cins atlar tanrılarla ejderhalardan türemiştir (Uraz 1994: 145-146).

Yazılı kültür ürünlerinde adı sıkça duyulan at, sadece masal tipi olmamakla birlikte kahramanın en yakın arkadaşı, yardımcısı ve dostu olarak yer alır. Türk toplumunda ata verilen bu değer mitlerin oluşmaya başladığı masallara özgü dönemlere dayanmaktadır. Olağanüstü vasıflarla yüklenen at, gökler ötesi âlemden Tanrı tarafından gönderilmiştir. Bu yakınlık ile de kâinatta bulunan bütün sırlara da vakıf olmuştur.

Yakutlar arasında anlatılan efsaneye göre at gökteki tanrıların buyruğu ile yerdeki adamlara (kahramanlara) hizmet etmesi için gökten gönderilmiş ve ürün ay toyon adlı tanrı tarafından insana verilmiş kutsal bir hayvandır. Yenilmezliğe, yorulmaz güce, adam gibi akla ve konuşma özelliğine sahiptirler. Bunların doğumları da bazen destan kahramanlarının doğumlarına benzer. Yani insan gibi doğarlar. Kahraman ile at sanki kardeşmiş gibi bir annenin sütünü içerek büyür (Karadavut 2010: 75).

Türk mitolojisine göre at, şamanın gökyüzüne çıkarken kullandığı binektir. Bu binek çoğu kere kanatlı bir varlık olarak tasavvur edilmiştir. Bu sebeple Şamanist törenlerde ayrı bir önem kazanmıştır. Çoğu kez ise Gök tanrıya sunulan kurban olarak ismi geçen at, göğe çıkma olanağı sağladığı için şamanın en büyük yardımcısıdır. At, birçok mitolojide çok hızlı gitmesi, sihirli kanatlarının olması ve insan gibi zekâyâ sahip olmaları vb. vasıflar ile ortaya çıkmıştır. İnsanlar bu varlığa efsanevi vasıflar yüklemişlerdir. Özellikle Yunan mitolojisinde gördüğümüz bu atlar ağzından alevler çıkarıp alevler kusmaktadır. "Pegasus" ismi ile ön plana çıkan bu atın, Yunan mitolojisinde önemli bir yeri vardır.¹ Benzer bir örnek de Türk mitolojisinde "Tulpar" ismi ile karşımıza çıkarken İslamiyet ile birlikte bu atın ismi "Burak" olmuştur.

Türk mitolojisine göre şamanı kutsal güçlerin yanına götüren Tanrı'nın yanında bulunan at, ölümün ve sezginin sembolüdür, gökyüzünde de yeryüzünde de yeri vardır. Tanrı'nın insana yardım etmesi için onun varlığı gerekmektedir.

¹ Yunan Mitolojisinde at kavramı ile ilgili olarak daha fazla bilgi için bk. Can, 2012

Esrarengiz bir âlemi yeryüzünde temsil eden hayvandır. Şamanın ve insanların en iyi dostudur (Gökçimen 2010: 171).

Türk mitolojisinde bu kadar önem arz eden atlar, inanişâ göre farklı kökenlerden gelmiştir. Her biri ayrı kutsal soydan gelen atlar, farklı bir sınıflandırmaya tabi tutulmuşlardır. Şükrü Elçin'e göre atlar, soy olarak dört gruba ayrılırlar:

- a. Gök Menşeli Atlar
- b. Rüzgâr Menşeli Atlar
- c. Mağara Toprak Menşeli Atlar
- d. Sudan Çıkan Atlar (Elçin 1997: 502).

Bu tasnife göre Kıbrıs masallarındaki atlar b maddesi olan rüzgâr menşeli atlar grubuna girmektedir.

“Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında kahramana yardım eden at kanatlı bir attır. Çok hızlı uçan bu at adeta rüzgârdan daha hızlı varacağı menzile ulaşabilmektedir. “Devler bir kavağın altına yatmışlar aynaya bakıyorlar. O aynada bütün dünyayı görürlermiş. At aynayı nasıl alacağını oğlana tarif eder: “Ben yan taraftan uçacağım, sen aynayı kap, yine eskiden olduğu gibi arkana hiç bakma Allah'ın izniyle kaçarız (Sakaoğlu 1983: 138).

Hemen atın sırtına biner. At der ki: “Kapa gözünü”. At “aç gözünü” deyinceye kadar böyle düzlük bir yere giderler ki düzlükte kırk tane dev yatar. Orada böyle yüksek bir kavak var, o şimşir tarak da o kavağın üstünde sarkıp durur. Devler de o tarağa bakıp dururlar” (Sakaoğlu 1983: 136).

Türk mitolojisinde atlar, Tanrı katına ulaşmanın en hızlı ve kutsal yoludur. Şamanistik törenlerde yalnız at değil atın kılları da kullanılmaktadır. Türk mitolojisinde atın bu özelliği masalarda kendini muhafaza etmiştir. Her ne kadar at, kahramanı Tanrısal varlıklara ulaştırmasa da bilinmeyen ya da olağanüstü bir mekâna ulaştırabilir. Kıbrıs masallarında da kahramanın en büyük yardımcılarında biri olan at, yardımını kılları aracılığı ile yapar. “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında erkek kılığında girmiş kız kahramanın yardımına bir at şu şekilde yetişir:

Öğleden bir saat evvel bu kız babasının has ahırına gider. Bütün atlara bakar ve ağlar. O zaman atlardan simsiyah bir kısrak dile gelir ve çocuğa der ki:

Kızım, ne ağlarsın?

Ben ağlamayayım da kim ağlasın? Mesele böyle böyle. Babam bugün beni sünnet ettirecek hâlbuki ben kızım. Onun için üzülüyorum.

Kısrak der ki:

Kızım, burada in. Sen bu memlekete gideceksin, burada kalacaksın. Şimdi benim ensemden üç tane kıl al. Ne gün başın dara gelirse bu kılları birbirine sür. Ben hemen senin imdadına yetişirim (Sakaoğlu 1983: 130-131).

Bu masalda dikkat edildiği üzere at, Hızır görevini yüklenmiştir. Halk anlatılarında ve gerçek yaşamda zor zamanlarda kişinin yanında olan Hızır inancı bu masalda at ile anlatılmıştır. Özellikle bazı halk anlatılarında Hızır rolü üstlenen varlığı

saçlarından kahramana tel vermesi ve kahramanın başı sıkıştığında bu saçları birbirine sürttüğünde yardıma gelmesi bu düşüncemizi desteklemektedir.

Kız, herkes dağıldıktan sonra kasabanın dışına çıkar. Atın verdiği kılları birbirine çakar çakmaz at ortaya çıkıverir. Hemen kıza sorar:

Nedir istediğin?

Senden bir kılıç isterim. O kılıçla bu akşam padişahı yemeye gelecek olan devi bir vuruşta öldüreyim (Sakaoğlu 1983: 132).

“Zümrüd Halka Kuşu” masalında ise atın gelmesi kıllarının yanması ile gerçekleşmektedir.

“Bu oğlanın da bir atı vardı. Yanındaki at kıllarını yaktı mı at çıkar gelirdi. Atın üzerinde altın eğer olurdu. Oğlan da altın elbiseler giyerdi” (Sakaoğlu 1983: 110).

Ayna

Gözü, gözügü, gözüngü, gözigü, közgü gibi farklı şekillerde yazılan ayna daha çok Şamanizm’de geçen bir unsurdur. Genellikle şeytani ruhlu varlıklardan korunmak için şaman giysileri üzerinde bulunmaktadır.

Şamanlar, çalışmalarında değişik aletler kullanırlar. Şamanın en önemli aleti davuludur. Davuldan sonra, şamanın en önemli aleti metalik yuvarlak bir ayna olan toli’dir. Şaman elde edebilirse kıyafetine birçok toli takar ama göğsü üzerinde bir toli önemlidir. Toli zırh gibi davranıp ruh saldırılarını geri püskürtür, ruhları körleştirmek üzere ışık yansıtabilir (Bakırcı 2014: 46).

Eliade’ye göre ayna, şamanın dünyayı görmesine (yani dikkatini işine yoğunlaştırmasına), ruhların yerlerini belirlemesine ya da insanların ihtiyaçları üzerine düşünmesine vb. yaradığını söyler (1999: 184).

Aynanın şaman ayinlerindeki semavi fonksiyonu, olağanüstü vasıflarla yüklü olması yani şamanın ayna vasıtasıyla dünyayı kimi zaman ruhları görmesi, masallara da yansımıştır. Aynanın masallardaki sıra dışı fonksiyonu Şamanist kültürle de benzerlik göstermektedir.

Şeytani ve kötü ruhlardan korunmak amacı ile şaman kıyafetinin üzerine bağlanan aynadan, aynı zamanda geleceği görmekte de yararlanılır. İnanışa göre insan hayatının tamamı aynaya yansımaktadır .

Şaman aksesuarları içinde ruhların doğrudan doğruya şamana sunduğu kehanet aracı olarak betimlenir. Ayna, öteki dünyayı görmek ve ruhların yerini tespit etmek için kullanılır. Hatta V.Dioszegi, aynayı tanımlayan Mancu-Tunguzca panaptu kelimesinin “ruh, insan ruhu” ya da daha açığı “ruh-gölge” anlamına gelen pana kelimesinden türediğini göstermiştir. Şamanın hastayı iyileştirip iyileştiremeyeceğini öğrenmek için baktığı araçtır. İnanca göre ayna, şaman eşyaları içinde en kudretlisidir. Tuvalılara göre semavi menşeli ayna, özellikle göklerin insanlara gönderdiği baş ağrısı, felç gibi hastalıkların tedavisinde şamanın en yakın yardımcısıdır. Bazı güçlü şamanlar, şaman kostümü ve davulu olmadan da

kamlık yapabilirler. Ancak aynasız kamlık yapmak imkânsızdır (Bayat 2009: 190).

Yukarıda detaylı olarak bahsedilen ayna, Kıbrıs masallarında da geçmektedir. Buradaki masalarda ayna devlerin elinde geleceği gösteren sihirli özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında ayna, devlerin elinde ve ulaşılması güç unsurdur. Padişahın kızı kendisine talip olan şehzade ile evlenmemek için devlerin elinde olan ve getirilmesi imkânsız aynayı ister. Aynayı bir at yardımı ile devlerin elinden alan şehzade olağanüstü bir şekilde hedefine ulaşır.

Devler bir kavağın altına yatmışlar aynaya bakıyorlar. O aynada bütün dünyayı görürlermiş. At aynayı nasıl alacağını oğlana tarif eder: “Ben yan taraftan uçacağım, sen aynayı kap, yine eskiden olduğu gibi arkana hiç bakma Allah’ın izniyle kaçarız (Sakaoğlu 1983: 138).

Dağ Kültü

Dağ, yüzyıllardır insanların üzerinde yükseklik ve azameti ile büyük bir etki bırakmıştır. Bu etki zamanla hayranlık ve saygı daha uzun sürede ise tapınmayı beraberinde getirmiştir. Türklerde kült olarak kabul edilen dağ çoğu kere koruyucu ruh çoğu kere de vatan olarak telakki edilmiştir.

Yer-su ruhlarının en önemli mümessili dağdır. Şamanist Türklerde dağ kültü Gök tanrı kültüyle ilgili bir kült olmuştur. Hunların eski vatanı olan Yeni-si-şan yahut Şan-din-şan sıra dağlarındaki Han Yoğan dağı Hunların her yıl Gök Tanrı’ya kurban kestikleri dağdı. Bundan başka Gan-tsan-şan dağı da Hunların mukaddes dağlarından biri idi. Hun hakanları Çinle yaptıkları sözleşmeleri Hundağı denilen bir dağın tepesinde kurban keserek içtikleri andla teyit ederlerdi. Orta Asya’nın başka kavimlerinde de Gök-Tanrı’ya kurbanların yüksek dağ tepelerinde sunulduğunu Çin kaynakları haber vermektedir. Gök tanrı kültüyle dağ kültünün birbiriyle yakın ilgisi bulunduğu Hunlar devrinden ta şimdiki Altaylara kadar devam eden şaman ayinlerinden anlaşılmaktadır. Altaylı Şor ve Belter’ler kurbanlarını Gök Tanrı’ya yüksek dağ tepesinde yaptıkları ayinle sunarlar ve bu ayine “tengere tayıg” (yeni tanrı-gök kurbanı) derler. Gardizi’nin verdiği malumata göre eski Türkler dağların Tanrı makamı olduğuna inanırlardı (İnan 2000: 48).

Kıbrıs masallarında, dağ kültü iki yerde ismen geçmektedir. “Ebeden Ölmez” isimli masalda “Pelit Dağı” geçmektedir. Bu dağ olağanüstü vasıflara sahip hiç ölmeyen kişinin canının saklı olduğu bir dağ olarak geçmektedir.

Devin biri der ki:

Ah, bunu (Ebeden Ölmez’i) katiyen bulamazsınız. Bu gitse gitse Pelit dağına gider. Pelit dağında bir domuz vardır, o domuzun karnında da üç tane güvercin var. Ebeden Ölmez’in canı işte o üç güvercindir. Biri akıldır, biri canıdır, biri de gözünün şavkıdır. O üç güvercini alıp da öldürürseniz Ebeden Ölmez de ölür (Sakaoğlu 1983: 150).

“Cevahir Dağı” isimli masalda ise “Boz Dağ” olarak geçen bir başka dağ adı zikredilmektedir. Bu dağ değerli taşlara sahip bir dağdır. İnsanlar tarafından girilemeyen bu dağa değerli taşları almak için katırın karnına giren kahramanı bir kartal bu dağın üzerine bırakır. Oğlan katırın karnına girer. Katırın karnını dikerler. Kartallar oğlanı katır ile birlikte yine Boz Dağın başına çıkarırlar. Kartallar katırı parçalarlar. Oğlan katırın karnından dışarı çıkar. O vakit padişah aşağıdan çağırır:

“Oğlum, o parlak taşlardan aşağı at da sana yol gösterelim, aşağıya inestin” (Sakaoğlu 1983: 121).

Dev

Mitolojik kaynaklarda halk kültürü ürünlerinde özellikle masalarda geçen bazen korkunç bazen de iyi, iri cüsseli, çok başlı olan varlıklara dev adı verilmektedir. Dev kelimesi genel olarak sözlüklerde şu şekilde geçmektedir: “1. Masalarda geçen olağanüstü büyüklükte, insanlar gibi evlenen, çoluk çocuğu olan, iyi veya kötü olabilen yaratık. 2. Gnşl. Olağanüstü irilikte olan insan veya hayvan. 3. Mecaz. Dehası ile benzerlerini geçen, olağanüstü başarılar gösteren kimse” (Çağbayır, 2007: 1184).

“Dev; İsveç, İskoç, İrlanda ve Norveç mitlerinde kocaman bir hayvan; Yunan mitlerinde ejderha; Rus ve Macar mitlerinde ise yılan olarak algılanmaktadır” (Gökçimen, 2010: 167).

Kıbrıs masallarında sıkça geçen varlıklardan olan dev, birçok kültürle de benzerlik göstermektedir.

Masaldan masala değişiklik gösterse de tek gözlülük, aptallık, insan eti yemeleri, canlarının bedenlerinden başka bir yerde bulunması, uzun ömürlü olmaları; çeşme, şişe, bahçe, ev güvercin, kaplan ve geyik gibi hem canlı hem cansız varlıklara dönüşmeleri; sihirli tüyleri, birden başlayıp yirmi dörde kadar ulaşan baş sayıları ve bazen harabelikte bazen de sarayda yaşamaları bu devlerin genel vasıflarındandır (Gökçimen 2010: 167).

Mitolojik benzerliklerin yaygın olduğu kültürlerdeki dev örnekleri şu şekildedir: Dede Korkut'ta yer alan Tepegöz isimli dev ile Yunan mitolojisindeki Kikloplar, Manas destanının bir bölümü olan Er Töştük destanında da Tepegöz'e rastlıyoruz. “Aynı zamanda Tepegöz hikayesinin çekirdeğini oluşturan bölüm, yani Tepegöz'ün Basat tarafından öldürülüşünün en eski yazılı rivayetini Homeros'un Odysseia'sında görüyoruz. Bu tek gözlü Polyphemos'un Odysseus tarafından kör edilmesi hikâyesidir” (Gökyay 2006: 1268).

Anadolu topraklarında da kaydedilen metinlerde, bazen cin anlamında da kullanılan devler, zaman zaman “Tepegöz Dev” olarak da adlandırılırlar (Beydili, 2005: 168). Bu tek gözlü dev motifi Kıbrıs masallarında da geçen önemli bir mitolojik motiftir. “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında da devler yar almaktadır: Padişah kızına talip olan delikanlı masal boyunca çetin imtihanlara tabi tutulur. Bu imtihanlardan bir tanesi de devlerin elinde bulunan şimşir bir tarağı getirmesidir. Şimşir tarağın alınması sürecinde kahramanın en yakın dostu atı yanındadır. Olağanüstü vasıflarla karşımıza çıkan at, kahramana yol gösterip akıl veren bir akıl hocasıdır. Atın kendisine verdiği

kilları birbirine sürterek gelmesini sağlayan kahraman devlerin bulunduğu yere göz açıp kapama hızında gelir.

At, aç gözünü, deyinceye kadar böyle düzlük bir yere giderler ki düzlükte kırk tane dev yatar. Orada böyle yüksek bir kavak var, o şimşir tarak da o kavağın üstünde sarkıp durur. Devler de tarağa bakıp dururlar. “bak bakalım, der oğlana, devler uyuyorlar mı? Oğlan bakar ki devlerin gözleri fincan gibi parlıyor. Gözleri açıksa, uyuyorlardır. Hemen hazır ol. Ben kavağın yan tarafından açacağım. Sen de tarağı kapacaksın. Ama o vakit arkana hiç bakmayacaksın. Arkandan beddua edecekler, taş atacaklar, kaya atacaklar, hiç aldırma. Yeter ki sen arakana bakma. Aynen atın dediği gibi olur (Sakaoğlu 1983: 137) .

Oğlan tarağı kapar ve geri dönerler. Bu çetin sınavdan sonra bu defa da devlerin elinde bulunan aynanın alınması da benzer bir şekilde gerçekleşir:

Devler bir kavağın altına yatmışlar aynaya bakıyorlar. O aynada bütün dünyayı görürlermiş. At aynayı nasıl alacağını oğlana tarif eder: “Ben yan taraftan uçacağım, sen aynayı kap, yine eskiden olduğu gibi arkana hiç bakma Allah’ın izniyle kaçırız (Sakaoğlu 1983: 138).

Dede Korkut’ta yer alan Tepegöz’ün bir benzeri de Kıbrıs masallarında “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında görülmektedir. Kötü devler grubunda yer alan bu dev, cüsseli ve vahşidir. Masala göre kahraman bir ülkeye gelir. Bu ülkede bir dev vardır ki insan yemektir. O gün ise sıra padişaha gelmiştir. Büyük bir kalabalık gören kahraman ile halktan birisi arasında şöyle bir diyalog geçer:

Oğlum, sen buranın yerlisi değil misin?

Hayır, ben bu yerin yabancısıyım.

Bugün bizim padişahımızın tam onuncu senesidir. Bu akşam bir dev tarafından padişahımızın ciğeri yenilecek ve o ölecek. Padişah ölmeden evvel kendi ruhu için, kendisine rahmet okusunlar diye yemek dağıtır (Sakaoğlu 1983: 131).

“Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında ülkenin padişahının bir dev tarafından öldürülmesi ve buna halkın herhangi bir şey yapmayı dikkat çekici bir olgudur. Türk masallarında pek sık görmediğimiz bu yapının bir benzeri Sudan’da “Kaş’ın Yıkılması” efsanesinde geçmektedir. Efsaneye göre her gün bir ateş yakılır ve bu ateşe bakacak görevliler belirlenir. Ancak hiç söndürülmeyen bu ateş, rahipler tarafından kontrol edilir. Bu rahiplerin gözetiminde Ateşle birlikte yıldızlara bakarak ülkenin geleceği belirlenmektedir. Bu yıldızlar kralın ne zaman öleceğini de belirlemektedir. Bu belirleme halk ve kral için tanrı tarafından gelen bir emirdir.

Napatalı Nap’ın krallığı süresinde rahipler her gece yıldızları gözler, kurbanlar sunar, kutsal ateşler yaktırlardı. Bu dua ve kurbanları bir gece bile bırakmamak zorundaydılar yoksa yıldızların izini yitirirlerdi ve geleneğe göre kralın öldürülmesi gereken günü bilemezlerdi. Geleneğin ne zaman başladığı bilinmiyor. Geceler, yıllar boyu rahipler kralın öldürülmesi gereken günü öğrenmek için nöbet beklerlerdi (Campbell 1995: 155).

Görüldüğü üzere bu anlatıdaki rahiplerin üstlenmiş olduğu rolü “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında devler üstlenmiştir.

Kıbrıs masallarında dikkat çekici bir unsur da devlerin başlarının birden fazla oluşudur. Yirmi dörde kadar ulaşabilen sayılarda çeşitlilik arz etse de genel olarak mitik sayılar ön plandadır. “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” masalında üç başlı olan dev şöyle geçer: “Ama bu kırk devden bir tanesi üç başlıydı, devlerin padişahı idi bu. Oğlan aynayı alıp kaçınca devler arkalarından taş atarlar. Devlerin padişahı uyanıp da aynanın gittiğini görünce beddua eder” (Sakaoğlu 1983: 138). Kıbrıs masallarında devlerin sadece başları değil sayıları ve sahip oldukları vasıflar da stilistik sayılarla ifade edilir. “Ebeden Ölmez” masalında kırk kulaklı kazana sahip olan kırk tane dev bulunmakta olup; bu kırk dev bir olmazlarsa bu kırk kulaklı kazanı aşıya indiremezler.

Çok zor öldürülmeleri ile de bilinen devlerin canlarının başka bir yerde yani dışarda olduğuna dair inançlar da mevcuttur. Canın/ruhun beden dışında saklanması inancını, biraz farklı bir şekilde bazı Türk masallarında da görmek mümkündür:

Olağanüstü masalarda masalın başkahramanının alt etmesi gereken en büyük engellerden birisi olan devin veya dev benzeri yaratığın canı bedeninde değildir. Başlangıcı belli olmayan bir zamanda güvenli bir yer olarak seçilmiş bir yerde devin canı muhafaza edilir. Bulunmadığı, ele geçirilmediği müddetçe devin hayatı güvencededir. Dolayısıyla da dev yaralanmaktan, öldürülmekten tamamıyla korunmuş durumdadır (Sever 2003: 162).

“Zümrüt Halka” kuşu masalında yer alan dev motifinde kahraman devin öldürmek ister. Hançeri ile deve bir defa vuran kahraman devin yere serer. Birden fazla darbeye ölmeyen devin bir hançer darbesi ile ölümü birçok masalda görülen olağanüstü bir durumdur.

Oğlan hazırlanır, hemen devin önüne çıkar: “Ya Allah sana, ya Allah bana” deyip hançerini sallar. Hançer devin burnundan girip beyninden çıkar. Dev bağırır: “Yiğit isen bir daha vur”. “Beni anam bir kere doğurdu, bir daha vurmam”. Dev oraya düşüp kalır (Sakaoğlu 1983: 105).

Eğer ki dev öldürülmeden kör edilmek isteniyorsa da bu işlem kızgın bir şiş ya da kaynar su ile yapılmaktadır.

Devin kör edilmesi, çok eski bir motiftir. Dede Korkut'ta yer alan Tepegöz hikâyesinde ve Odysseia'nın Polyphemos'unda olduğu gibi kahramanlar, masalarda tek gözlü devin gözünü kör ederler. Bunun için de kızdırılmış şiş yerine kimi kez kaynar su ya da özel bir merhem kullanılır (Gökyay 2006: 1054).

Masalarda devlere ait önemli bir tespit de devlerin, su, çeşme ve pınarların bulunduğu yeri yurt edinerek genellikle burada bulunmalarıdır. Bunun en büyük sebebi ise Türk mitolojisinde ruhların yeraltından yerüstüne çıkarken bu mekânları kullanmalarıdır.

Yeraltından çıkan pınarlar ve kaynaklar, yer ve su ruhlarının yerleridir. Yeraltından gelen pınarlar, yeraltı ruhlarının dışarı çıkması için bir yol vazifesi görüyorlardı. Bu sebeple Tepegöz'ün de bir yeraltı ruhu olması muhtemeldir (Ögel 2006: 67).

Bu duruma “Zümrüdü Halka Kuşu” masalını örnek verebiliriz: Masala göre padişahın üç oğlunun en küçüğü elma ağacından elma çalan devin peşinden giderken bir ülkeye rast gelir. Burada halk, suya ulaşmakta çok zorlanır: Oğlan bir memlekete varır. Bir kocakarının yanına varır. Susamıştır: “Bana biraz su ver de içeyim” der.

“Ah oğlum, su yoktur. Suyun ağzında bir dev vardır, orayı tutar. Ne vakit ona bir tayın yollarlarsa o tayını yiyene kadar suyu bırakır (Sakaoğlu 1983: 104).

Yine su başında bekleyen başka bir dev ise “Ebeden Ölmez” masalında şu şekilde geçmektedir:

Gece demez, gündüz demez giderler, bir su başına varırlar. Burada biraz su içip dinlenecekler. Bunlar orada otururlarken yanlarına bir dev gelir: “Hey arkadaşlar, bu kuş uçmaz, kervan geçmez, yılan bağırını sökmez yerde ne ararsınız? Şimdi sizi devlerin kralı görürse kulağınızdan ufak parçalara ayırıp kazana kor (Sakaoğlu 1983: 145).

Devlerin mitik kaynaklarda kabul edilen bir özelliği de aptal oluşlarıdır. Büyük cüsselerine rağmen kandırılmaya müsait olan bu varlıklar zeki bir kahraman vasıtasıyla alaşağı edilirler. “Ebeden Ölmez” masalında Aslan Ali isimli kahraman, devler diyarında devlerin kaldıramadığı kırk kulaklı parmağıyla kaldırır ve kırk devi kendisine biat ettirir.

Aslan Ali kazanı tuttuğu gibi yukarı kaldırır, yere indirir. Sonra tekrar kaldırıp ocağın üstüne koyar. Dev bunu görünce zangır zangır titremeye başlar. Der ki: “Söyle arkadaş, ne söyleyeceksen söyle. Biz de kuvvetimizi senin emrine verelim. Senin sözünden hiçbir zaman çıkmayalım (Sakaoğlu 1983: 147).

Elma

Elma, mitolojide ve semavi dinlerde önemli ve kutsal sayılan bir meyvedir. Elmanın hem meyve olarak hem ağaç olarak Türklerde ayrı bir yeri vardır. “Orta Asya’da Almalık gibi bir şehrin bulunması; ayrıca Alma-Ata gibi bir evliya makamının kaynaklarda anılması, bunu gösteren izlerdir (Ögel 2006:474). Anadolu’da birçok masal ve hikâyede elma, neslin devamlılığını sağlayan sihirli bir unsur olarak geçmiştir. “Halk anlatılarında (folk narratives) bir derviş, çocuğu olmayan bir çifte bir elma verir; elmanın yarısını erkek, diğer yarısını da eşi yer ve bu suretle çocuk sahibi olurlar” (Mirzaoğlu 2005: 48).

Türk kültüründe zürriyetin yani neslin devamını sembolize eden elma Manas destanında da geçmektedir. “Yakup Han, çocuğu olmayan karısı için, “gidip, elma ağacının altında yuvarlanmıyor”, diye şikâyet eder” (Ögel 2006: 474). Anadolu’da olduğu gibi Kıbrıs masallarında tespit ettiğimiz elma motifi de soy sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. “Zümrüt Halka Kuşu” isimli masalda padişahın kızı, kendisini kurtaran genci tanır. Beş parmağı ile yaptığı kanlı izden tanıdığı genci seçmesinde bir

şartı vardır o da elmayı atıp kalabalıkta bu gence isabet ettirmek. Evlenmeyi murat eden padişah kızının eş belirleme adına elmayı seçmesi manidardır.

Öte yandan kız kendisini kurtaranların pencerenin altından geçmesini söyler: “Pencerenin altından geçecekler. Hangisine elmayı atarsam beni kurtaran odur.” Üç kez aynı oğlanın başına atar. Hemen oğlanı yukarıya alırlar. Padişah, kızı verir (Sakaoğlu 1983: 106).

Yine aynı masalda (Zümrüt Halka Kuşu) elma, olayları başlatan sihirli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Masala göre padişahın oğullarının sahip olduğu ağaçta her yıl üç elma olgunlaşır ve olgunlaşan bu elmalar bir dev tarafından gizlice çalınmıştır. Ağaçta bulunan ilk elmanın dev tarafından çalınması büyük oğlanın nöbet tuttuğu esnada gerçekleşir. İkinci elmanın çalınması ise ortanca oğlana denk gelir. Ancak devin aldığı üçüncü elmayı en küçükleri fark ederek devin peşine düşer ve yeraltına doğru giden uzun bir yolculuk başlar. Bu seyahatin sonunda ise mücadeleyi kazanan en küçük kardeş padişahın kızı ile evlenir.

“Bir padişahın üç oğlu varmış. Bu padişahın oğullarının da bir bahçesi varmış. Bu bahçedeki bir ağaçta senede üç tane elma yetişmiş. Bir dev gider, her sene o elmaları almış” (Sakaoğlu 1983: 100).

Ejderha

Ejderha genel olarak Çin mitolojisinde yer alan bir varlık olarak düşünülse de Türk mitolojisinde de yer almaktadır. Dünya mitolojilerinde güç, bereket, refah, bolluk gibi birçok vasfı yüklense de çoğu kültürde olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Hem olumlu hem olumsuz görevler yüklenen ejderha, Çin mitolojisinde şöyle geçmektedir:

İmparatorluk simgesi olan ve bazen hayat iksiri efsaneleriyle ilişkilendirilen ejder bu yönüyle de Türkleri etkilemiş, Türk mitolojisinde su, bolluk ve yeniden doğuşun timsali sayılmıştır. Çin’de olduğu gibi aynı zamanda Türk hayvan takviminde de yıl simgesi olarak yer almıştır (Çoruhlu 2010:153).

“Çin mitolojisinde tanrıya ait sarayın koruyucusu, yağmur ve rüzgârın ilahı, deniz ve akarsuların tanrısı gibi kutsal ve olumlu özelliklere sahiptir. Kelt mitolojisinde de gücü temsil eder” (Gökçimen 2010: 175).

Eski ve yeni dünyanın tüm insanların bilgisine göre mitik bir yaratıktır. Tüm ejderhaların vücudu ve derisi, yılan ve timsaha; kafaları da aslan, kartal ve şahine benzemektedir. Birçoğunun kanatları vardır. Genellikle ateş püskürürler. Korkunç bir sesi olan bu varlıklar, hazinelere bekçilik eder; akarsu, göl, mağara ve bulutlarda yaşar... Ejderha, eski zamanlarda insanların çoğu tarafından tanrı ile ilişkili bir varlık gibi ya da bazı kültürlerce tanrı olarak kabul edilmiştir (Gökçimen 2010: 175).

Ejderha Türk kültüründe özellikle erken dönemlerde olumlu bir anlam taşıırken zamanla bu olumlu imajını kaybederek olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Ön Asya kültürleri ile olan ilişkiden sonra ise kötülük simgelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kozmogonik mitlerde de gördüğümüz ejderha, genel olarak olağanüstü bir şekilde tasavvur edilir:

Türk kozmolojisinde yer ejderi ve gök ejderinden söz edilir. Yeryüzünde ya da derin sularda bulunan yer ejderi bahar dönümünde yerin altından çıkıyor, pullar ve boynuzları oluşarak gökyüzüne yükseliyor, bulutların arasına karışıyordu. Böylece yağmur yağmasını sağlayarak bereket ve refahın oluşmasına katkıda bulunuyordu (Çoruhlu 2010: 152-153).

Yukarıda yer alan birçok olumlu anlamın aksine ejderha Kıbrıs masallarında kötüdür. Fiziki özelliklerinin anlatılmadığı ejderha, yedi kat yeryüzünde yaşar. “Zümrüt Halka Kuşu” (Sakaoğlu 1983: 103) masalında ejderha her yıl Simurg’un yavrularını yemesi ile karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın bir ağaç altında dinlendiği sırada ağacın tepesinde yer alan Zümrüt Halka kuşunun yavruları bağırmaya başlar. Kahraman bakar ki yavruları ejderha yiyecek hemen hançerini atar ve ejderhayı oracıkta öldürür.

Peri

Kahramanları çoğunlukla olağanüstü varlıklar olan masalarda bu dünyaya ait olmayan cinler ve perilere de rastlanılmaktadır. Erkek ve kadın olarak bulunan bu varlıklar genel olarak insani özellikler gösterirler. Masalarda su kenarlarında yaşayan ve bulunan periler insanlara bazen yardım edip bazen de kötülük etmektedirler.

Perilerin iyileri meleklerle kötülerini ise cinlerle yan yana oldukları inancı toplumda yaygın bir inançtır. İyi periler meleklerle beraber gökler âleminde yahut günahsız insanlarla cennette yaşarlar. “Türk inançlarına göre insanların, hayvanların ve eşyaların birer perisi olduğu gibi, her evin de bir perisi vardır. Ev perisi evin temiz tutulmasını ister. Öyle görmezse kızar, çekilir, yerini cinler alır. Bu korkuyla evler temiz tutulur” (Uraz 1994: 111).

Mircea Eliade’nin “Tanrısal varlıklar” olarak bahsettiği periler Kıbrıs masallarında da geçmektedir. Eliade’ye göre “Perilerin dünya kadınlarını kıskanması da oldukça sık rastlanan bir mitsel, folklorik temadır: Çeşitli cin ve peri kızları ve yarı-tanrıçalar sevdikleri erkeklerin dünyadaki eşlerini kıskanır” (Bakırcı 2014: 40).

Türk halklarının birçok sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde güvercin, yılan ve şahin kılığına giren peri kızlarından bahsedilmektedir. Yeryüzündeki erkekleri güzellikleri ile etkileyebilen periler yapısal özelliklerini korumuşlardır. Şaman mitolojilerinde de adlarına sıkça rastlanan perilerin giyince görünmez oldukları olağanüstü bir gömlekleri bulunmaktadır.

“Cevahir Dağı” isimli masalda kahraman, perinin sahip olduğu sihirli gömleği alarak periyi tutsak eder.

Oğlan üçüncü gün havuzun başına saklanır. Güvercinler görünür. Eskisi gibi konuşmaya başlarlar. Oğlan da saklı olduğu yerde beklemektedir. Kızlar silkinip havuza indikleri zaman âşık olduğu kızın gömleğini alıp koynuna sokar. Öteki kızlar bunu görür görmez hemen gömleklerini giyip kaçarlar. Bu kız kalır havuzda. Oğlan ihtiyardan aldığı

nasihat üzere gömleği vermez. Kız anlar ki oğlanı kandırıp gömleği alamayacak, razı olur (Sakaoğlu 1983: 117).

Aynı masalın sonunda, perinin sahip olduğu gömleği elinde tutan kahraman evlenmeye razı ettiği periyi düğün günü elinden kaçıtır.

Usta, gömleği temelin içine koyar. Binayı kırk günde yapıp bitirirler. Gömleğin kokusu kıza vurur. Kız hemen içeri girer, kapıları kilitler. Gömleğin olduğu yere bir tekme vurur, gömleği çıkartır üzerindeki gelinliği bir kenara bırakıp gömleği giyer. Oğlanın içeri girdiği esnada da silkinip bir anda güvercine dönüşüp tepedeki deliğe çıkıp bir anda gözden kaybolur (Sakaoğlu 1983: 119).

“Bazı Türk mitolojik metinlerinde “su perileri” olarak tanımlanan periler, Su İyesi çizgilerini taşır ve suyla bağlıdır” (Beydili 2004: 470). Birçok masalda olduğu gibi Kıbrıs masallarında da fonksiyonlarını koruyan bu varlıklar yine su kenarında yer almaktadırlar. Cevahir dağı masalında periler bir havuz başında dolanmaktadırlar:

“Güvercinler döne döne havuzun üzerine inerler. O vakit bu güvercinler konuşmaya başlarlar:

“Hey kızlar, bakın bakalım etrafınıza, insan uşağı olmasın”.

“İnsan uşağı ne yapacak bize; öpüp salıverecek”. Böyle deyip gülüşürler. Soyunmaya başlarlar. Üçü de kız oluverir. Kızlar yıkanır, giyinirler, uçup giderler” (Sakaoğlu 1983: 116).

“Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” isimli masalda kahraman, perilerin ülkesine gitmek zorunda kalır. Gittiği bu yer peri padişahının ülkesidir. Bu ülkeye gelmesine yardımcı olan at kahramana şöyle der: “İşte, bu önümüzdeki saraylar, bahçeler peri padişahınındır. Ağlayan nar ile gülen ayva ağacı bu bahçededir” (Sakaoğlu 1983: 141).

Türk kültüründe ve mitolojik sisteminde peri adı sıkça duyulan bir motiftir. Bu motifin oluşmasını sağlayan ise masalarda geçtiği üzere kahramanın peri toprağına basmasıdır. “Cevahir Dağı” masalında peri toprağına basma olayı şu şekilde görülür: “Oğlan yoluna devam eder, kuş geri döner. Oğlan peri toprağına ayak basar basmaz bir gürültüdür kopar. Periler bunu el üstüne alıp doğruca peri padişahının huzuruna çıkarırlar. Oğlan peri padişahına selam verir, derdini anlatır” (Sakaoğlu 1983: 125).

Zamanın birinde biz üç kardeş idik. Bir kesatlık geldi, annemiz nafaka bulmak için pek uzaklara gitti. Peri toprağına bastı. Hemen periler bunu esir aldılar, götürdüler peri padişahına. Ağladı sızladı “üç çocuğum var” diye. Peri padişahı merhamet edip annemi salıverdi. Annemiz bize nasihat ederdi “sakın peri topraklarına gitmeyin!” diye, onun için götürmem (Sakaoğlu 1983: 124).

Su Kültü

Anasır-ı erbaa olarak geçen dört unsurdan biri olan su, Türk kültüründe ve edebi ürünlerinde sıkça görülmektedir. Su, en eski mitolojik metinlerde kutsal kabul edilmiş ve belli zaman dilimlerinde suya saçılar sunulmuştur. Geniş bozkırlara sahip

kültürlerde daha bir önem kazanan su, zaman zaman tanrı katından gönderilen ya da cennetten gelen bir kaynak olarak kabul edilmiştir.

Eski Türk inançlarında yir gibi, su da bir ıduk/mukaddes idi. Ancak bu kavramın içine, 'çağnam, çağnam akan' ve 'akıntılı' olan bütün sular, ırmaklar, dereler ve pınarlar dâhil idi. Kök Türk çağı kitabelerinde 'yir-sub' sahipsiz kalmasın diye. Türk Tengrisi kağan gönderdi denirken, kastedilen, ıduk Türk yurdu ve bütün ıduk sularıdır. Su onların hayat kaynağı ve yaşama gücüdür. Hayvancılıkla uğraşan bir topluluk için bu son derece tabiidir. Onların olmadığı ve korunmadığı yerde açlık ve kıtlık olması mukadderdir. Kıpçak ve Kimek Türkleri İrtiş ırmağının cennetten çıktığına inanır (Kalafat, 1998: 74).

Bütün su kaynaklarının ıduk olarak kabul edildiğinden su, kişi olarak kabul edilip konuşulmuştur. Örneğin Dede Korkut hikâyelerinde Salur Kazan ırmakla şu şekilde söyleşir:

Çağnam çağnam kayalardan akan su

Ağaç gemileri oynadan su

Hasan ile Hüseyin'in hasreti su

Bağ ve bostanların ziyneti su

Ayişe ile Fatmanun nigâhı su

Şahbaz atlar içtiği su

Kızıl develer gelüp geçtiği su

Ag koyunlar gelüp çevresinde yattığı su

Ordumun haberini bilir-misin digil mana

Kara başım kurban olsun suyum sana (Ergin 1997: 101).

Su kültünün masallara, sıkça kullanılan çeşme motifiyle yansıdığını söylemek yanlış olmaz. "Çeşme, ilk bakışta bu izlenimi uyandırmasa da birden çok masalda geçerek özellikle vurgulanması su kültürünü destekler niteliktedir" (Türkan 2007: 156).

Su kültürünün masallarda geniş nehir, deniz ya da büyük bir su kütlesi değil de bu kültürün çeşme şeklinde lanse edilmesi su kültürünün yansımasıdır. Perilerin bir çeşme ya da havuz başında güvercin kılığında uçmaları, kötü bir devin çeşme başını tutup halka su vermemesi ya da masal karakterlerinden birisinin çeşme başına su almaya gidip olayların buradan başlaması tamamıyla su kültürünün derin yansımalarını göstermektedir.

"Cehennemden Gelen Adam" masalında olayların başlama noktası çeşmeye su doldurmaya giden kızın orada bir genci görmesi ile başlamaktadır:

Kızcağız suya gider, testiye çeşmenin altına koyar. Şuraya buraya bakarken oradan geçen bir genci görmüş. Kendi kendine demiş ki: "Vay, ben bunu alırsam da bir çocuğum olursa, ben de onu suya yollarsam, bu

dere onu alırsa, saldırdım oğlum, salmandım oğlum, akarsulara aldirdim oğlum". Diyerek feryat figan eyler (Sakaoğlu 1983: 30).

"Zümrüt Halka Kuşu" masalında ise padişahın üç oğlundan en küçük olanı elmayı çalan devi takip ederken yedi kat yer altında bir yere gelir. Bu yerde su içmek isterse de çeşmenin başını bekleyen bir dev vardır.

Oğlan oradan kalkar, yola koyulur. Bir memlekete varır. Bir koca karının yanına varır. Susamıştır: "Bana biraz su ver de içeyim" der.

Ah oğlum, su yoktur. Suyun ağzında bir dev vardır, orayı tutar. Ne vakit ona bir tayın yollarlarsa o tayını yiyene kadar suyu bırakır (Sakaoğlu 1983: 104).

Yer Altı ve Yerüstü

Masallarda, masalın geçtiği yer; yani masal mekânları yeraltı, gökyüzü, yeryüzü, uzak memleketler, bilinmeyen yerler çoğu kez de yedi kat yer altı ve yedi kat yerüstü olarak zenginlik ve çeşitlilik arz eder. Bu mekânlar dikkat edildiği üzere şaman ayinlerinde şamanın gittiği yerlerle benzerlik göstermektedir.

Birbirine sıkı sıkıya bağlı bu üçlü yapının oluşu şu şekildedir:

Kâinatın, gökyüzü, yeryüzü ve yer altı olarak üçe taksim ve tasnif edildiği daha sonraki dönemlerde de, yeryüzünde olup biten ile gökyüzünün ilişkili olduğuna ve birbiriyle sürekli iletişim içinde bulduklarına inanılmaktaydı (Çobanoğlu 2001: 43).

Masallarda gizemli mekân, daha çok yeraltı ağırlıklı olarak tasvir edilmektedir. Kahraman genel olarak bir dev aracılığıyla bir kuyudan aşağıya yeraltı dünyasına iner. Burası yerüstüne benzeyen yapının aynısıdır. Padişah, halk ve diğer bütün unsurları ile bir toplumu oluştururlar. Bu bağlamda yeraltı dünyasını en iyi anlatan masallardan biri Kıbrıs masallarında geçen "Zümrüdü Halka Kuşu" adlı masaldır. Bu masala göre kuyunun dibinde bir kapı bulunmaktadır. Bu kapı ile aşağıya inen kahraman, geldiği memleketteki suyun başını tutan devi öldürerek padişahın kızını kurtarır ve insanların su sorununu çözer.

Kardeşleri küçük kızı görünce bir kötülük yapıp kardeşinin ipini keserler. Aşağıya düşünce koçları görür. Koçlar güreşmeye başlarlar. Bu beyaz koça binmek üzere uğraşırken siyah koça biniverir. Yedi kat yerin altına iner. İnce kendisini bir ovanın içinde bulur. Bir yol tutup gider. Bir su başına varır. Suyun başında da büyük bir ağaç varmış. O ağacın üzerine de Zümrüt Halka kuşu yuvasını yapmış. Bir ejderha bunun yuvasına dadanmış, her sene çıkardığı yavrularını yermiş (Sakaoğlu 1983: 102-103).

Görüldüğü üzere ak ve kara olmak üzere kahramanın karşısına iki tane koç çıkmaktadır. Bu koçlardan kara koça binen kahraman yerin daha da aşağısına doğru gitmiştir. Kara koç hem renk hem de yerin dibine doğru gitmesi itibarıyla mitolojik olarak Erlik'e işaret etmektedir. Yaradılış bahsinde de geçtiği üzere tanrı tarafından cezalandırılan Erlik yerin altına sürülmüştür.

Masallarda ise bu durum renklerle sembolleştirilerek anlatılmıştır.

Kardeşlerin sana hile yapacaklar. Senin ipini kesecekler. Sen aşağıya düşeceksin. Eğer böyle yaparlar da aşağıya düşersen oraya iki tane koç gelecek. Biri siyah, bir beyaz. Dikkat et, beyazına binersin. Beyaza binersen dünyaya çıkarırsın. Karaya binersen yedi kat yer altına ineceksin (Sakaoğlu 1983: 102).

Mitolojik unsurlar sadece destanlarda değil masallarda da görülmektedir. Yeraltına doğru yapılan yolculuklar, Erlik'e ait karanlıklar ülkesine yapılan şamanistik bir seyahatten başka bir şey değildir.

Destan kahramanının bilhassa yeraltına yaptığı yolculuklarda Şamanist dünya anlayışındaki yeraltı ve cehennem tasvirleri ön plana çıkar. Bu destanlarda, kahraman, yeraltının en karanlık, en korkunç ve en iğrenç mahlûklarına meydan okur, şartlarını bilmediği ve yabancı olduğu bir dünyada mücadeleye girerek onları yener (Dilek 2010: 47).

“Sibirya Türk destanlarında yeraltı kötülüğün, gökyüzü iyiliğin, yeryüzü ise insanoğlunun şahsında iyilik ve kötülük arasındaki mücadelenin yapıldığı mekânlar olarak tasvir edilir. Yeraltı ve gökyüzünde tanrıların insanoğlu gibi evleri, aileleri, yarılları, otlakları vardır (Dilek 2010: 47).

Masallarda yeraltı anlatıldığı kadar yerüstü de anlatılmıştır. Tanrıya yakınlık olarak da tasvir edilen yeryüzü masalarda tasvir edildiği üzere bazen bulutların üstü bazen de yerin yüksek olan her yeridir. “Ebeden Ölmez” isimli masalda şehzade ve yardımcısı Aslan Ali'nin, şehzadenin sevdiği kızı devlerin elinden kurtarırlar: “Dünya güzeli sizin elinizde mi?

Evet, bizim elimizdedir. Yüz yirmi metre yükseklikte bir altın kafesin içinde asılıdır” (Sakaoğlu 1983: 146).

“Bakla Ağacı” isimli masalda da yerüstüne çıkma eylemi bakla ağacının bir anda büyümesi ile gerçekleşmiştir. “Sepetini eline almış, çıkmış baklacığın üstüne. Ama ne kadar çıktıysa da bir türlü bakla bulamamış. Bulutlara kadar çıkmış” (Sakaoğlu 1983: 16-17).

Masallarda gerek yeryüzünden yeraltına gerekse yeryüzünden bulutların üzerine yapılan bütün seyahatler yukarıda da görüldüğü üzere şamanın sihirli uçuşları ile birebir örtüşmektedir. Kahraman masalda ak koyuna binerek yeryüzüne çıkarken, kara koyuna binince yer altına inmiştir. Ayrıca yolculuk esnasında özellikle yer altına doğru yapılan seyahatlerde kuyu vasıtası ile inme oldukça yaygındır. Diğer türlerde pek rastlanmayan bu durum büyük ihtimalle masalı dinleyen kişilerin korkularını hafifletmeyi amaçlamaktadır.

Yılan

Türkler ve çevrelerinde yer alan birçok kültürde yılan, sürünmesi, zehirli olması ve soğuk yüzü itibarıyla ilgi ile karşılanmıştır. Yılanı dair efsanelerin anlatıldığı masal ve diğer türlerde yılan olağanüstü vasıflarla donatılmıştır. Konuşma, yürüme, seyahat etme, konuşkan bir bilge olması ile farklı rolleri vardır. Mitolojik zamanlarda meydana gelen bu görev genellikle Erlik ile bağdaştırılmıştır. “Kara yılan” olarak halk arasında sıkça adı geçen yılan, siyah rengi temsil eden Erlik'e ve yeraltına ait olması ile de

karanlıklar ülkesine atfedilmektedir. Genellikle şeytani varlıklar arasında sayılan yılan, bazı masalarda olumlu yönleri ile karşımıza çıkar. İnanişâ göre Şahmeran isimli bir hanlarının olduğuna ve hazineleri koruduklarına inanılan bu hayvanlar genellikle su kenarlarında bulunurlar.

Yılan Şamanizm ile ilintili olarak Erlik'i temsil eden bir hayvandır. Türk mitolojisinde yer alan renk kavramlarında ak renk Gök ile beraber Gök Tanrı'yı karşılarken kara renk ise Erlik'i karşılamaktadır. Halk arasında sıkça duyulan "karayılan" ifadesi de Erlik ve kötülüğü hatırlatan en önemli mitolojik unsurdur (Ateş 2016: 24).

On iki hayvanlı Türk takviminde de bir aya isim veren yılan, Altay yaradılış efsanesinde de yer almaktadır. Erlik'e aldanan yılan burada lanetlenmiş hayvan olarak geçmektedir.

Yılan ve köpek" yenilmesi yasaklanan dört daldaki meyveleri korumakla görevliydi. Erlik ilk insanlar olan Törüngey ve Eje'yi yasak meyveleri için kandırmaya çalışırken, yılan ağaca çıkarak elmayı ısırır. Bu arada Erlik'in sözlerine kanan ve yılanın yaptığını gören Eje de elmayı ısırır ve ısırarak istemediği halde Törüngey'in ağzına da sürer. O anda her ikisinin de tüyleri dökülür. Yaratıcı Ülgen bu işin sorumlusunun kim olduğunu sorduğu zaman yılan, köpek, Törüngey ve Eje suçu birbirine atarlar. Bu nedenle hepsini cezalandıran Ülgen yılanı: "Şimdi sen Körmös (Şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun, öldürsün," der. Sonunda Törüngey ve Eje dünyada, Şeytan da yeraltında yaşamaya mahkûm edilir (Çoruhlu 2010: 181).

Yukarıda anlatılan olumsuz yargıların aksine Anadolu'da yılanın olumlu bir izlenimi de vardır. "evin arabı" olarak adlandırılan yılanın evi koruduğuna inanılmaktadır. O sebeple kin gütmemesi ve zarar verilmemesi için yılanı eğer ki evin içinde üstelik yavruları var ise asla zarar verilmez. Yılanı dair olumlu bakış açısı Kıbrıs masalarında da görülmektedir. "İnsanoğlu Nankördür" (Sakaoğlu 1983: 26) başlıklı masalda yılan, iyi bir arabulucu rolündedir. Çobanın biri bir gün ormana gider, elindeki heybeyi ağaca asar. Bir müddet sonra heybesine bir yılan girer. Çoban ormanı ateşledikten sonra heybesini omzuna vurur, yola koyulur. Yılan heybeden çıkıp çobanın boynuna sarılır. Der ki: "Seni yiyeceğim. Ormandan ne istedin? Yeşil, zümrüt gibi ormanı niçin ateşledin? Ben seni yiyeceğim; lakin seni üç kişiye muhakeme ettireceğim, der. Ondan sonra yolda giderlerken karşılıklarına bir eşek ve inek çıkar. Çobandan şikâyetçi olan her ikisi de yılanı adamı yemelerini söylerler. Son olarak ise çoban, tilki ile rastlaşır. Tilki, açığı göz olduğu için karşılıklı oturursanız muhakeme edeceğim der. Yılan adamın boynundan aşağı iner. Tilki adama işaret ederek "ne duruyorsun, domuzun başına vur kayayı, gebersin". Tilki, böyle deyince adam, koca bir kayayı yılanın başına vurup gebertir. Bunun üzerine tilki adamın vaat ettiği dört tavuk, bir de horozu ister ancak adam vaadini yerine getirmez. Bunun üzerine ise tilki kafasını taşlara vura vura ölür.

Zümrüt Halka Kuşu/Simurg/Anka

Zümrüdü Halka kuşu hakkında birçok anlatı söz konusudur. Serçe, kaz, karga, turna gibi birçok kuş türü görsek de hiçbirinin mitik bir tarafı yoktur. Simurg ise saydığımız kuşların aksine olağanüstü vasıfları olan bir kuştur. Kıbrıs masallarında da yer alan kutsal ve mitik bir kuştur.

Farklı kültürlerde Anka, Simurg, Phoenix, Garuda, Grifon gibi isimlerle de anılan bu fantastik hayvan olağanüstü vasıflara sahiptir.

Phoenix esas itibarıyla Mısır mitolojisinde, Simurg ise İran mitolojisinde görülür. Bunun Arap-İslam kültüründeki yansıması Anka ya da Zümrüdüanka'dır. Garuda ise Hint mitolojisinde yer alır (Çoruhlu 2010: 151).

Anka, Kaf Dağı'nda yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer asla yere konmayıp yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alamet bulduran, adı var kendi yok bir kuştur. Bu yüzden ona Zümrüdüanka denilmiştir. İranlılar, Anka'ya üzerinde otuz kuştan birer renk ve alamet buldurduğu için Simurg ya da Sireng der (Pala 1998: 36). İranlılara göre kuşların padişahıdır. Zal oğlu Rüstem'e cesaret ve gaipten haber veren bir kuştur. O, dünyanın üç kez tahrip edildiğini görmüş ve tüm çağların bilgisine sahiptir. Bu yüzden en mükemmel varlık olarak kabul edilmiştir. İhtimal ki Anka'nın bir benzeridir (Gökçimen 2010: 173).

Anadolu halk kültüründe ve ürünlerinde "Anka" olarak bildiğimiz kuş, Kıbrıs masallarında "Zümrüdüanka" olarak geçmektedir. Olumlu bir imaj olarak karşımıza çıkan Zümrüdü Anka kuşu eşi benzeri olmayan güçlü yapısı ile ve gaybı bilen zeki bir kuş olarak karşımıza çıkar. "Zümrüdü Halka Kuşu" (Sakaoğlu 1983: 103) masalında devlerin çaldığı elmaların ardından devi bulmak için yedi kat yeraltına giden kahramanın karşısına Zümrüdü Halka kuşunun yavruları çıkar. Dinlenmek için uzandığı esnada ağaçtan sesler geldiğini işiten kahraman bakar ki kuşları ejderha yiyecek hemen hançerini çıkararak ejderhayı oracıkta öldürür. Bir süre sonra tekrar uykuya dalan kahramanın yanına Zümrüdü Halka kuşu gelir. Oğlanın üzerine hücum etmeye hazırlandığı sırada yavruları konuşarak şöyle derler: "Anne, anne, bizi o kurtardı. Ona bir kötülük yapma!". Çocuklar böyle deyince anaları kanatlarını açar, oğlanın üzerine gölgelik yapar. Zümrüdü Anka yavrularını kurtaran kahramana kendisinden bir iyilik dilemesini söyler. Kahraman istememesine rağmen ikna olur. Yedi kat yeraltından kendisini çıkarmasını söyler. Kuş: Bana kırk tulum et, kırk tulum su getir; seni dünyaya çıkartayım. Padişah tarafından temin edilen et ve su ile yolculuk başlar. Kuş "ak" dedikçe et, "up" dedikçe su verir. En sonunda ak dediği esnada et bittiği için budundan kesip verir. Ancak kuş, bu eti tanır, yemez. Ağzında bekletir. Çıkınca eti kestiği yere tekrar yapıştırır eskisi gibi olur. Böylece vedalaşırlar. Bu masalda Simurg uzun mesafeleri hızla gitmesi ve gaybı bilmesi ile kahramanı varacağı yere ulaştırır.

Yavrularını yiyen ejderhayı öldüren kahramanı kanatlarının altına alarak koruyup varacağı yere götüren Zümrüdü Anka kuşu diğer Türk halklarının anlatılarında da yer almaktadır. Bu kuşun Kaf dağı'nın ardındaki dünya ağacının üzerinde yaşadığına inanılmaktadır.

Simurg'dan bahseden birçok masalda, Simurg dağ tepesi ya da orman içerisinde değil de bir ağacın etrafında yavruları ile yaşamaktadır. Yaygın inanışa göre bu ağaç çınar ağacıdır.

Geniş yaprakları, koyu gölgesi, heybetli görünüşü ve ak budaklarıyla Türk'ün kutsal vasıflandırmasına uygun düşen çınarlar, 'ulu ağaç', 'gaba ağaç' unvanlarıyla anılır olmuşlardır. Masalarda şehzadelerin atlarını bağladıkları, dibindeki pınardan su içtikleri bu ağaçlar, nurun, aydınlığın, Tanrı kutunun sembolleridir (Ergun 2004: 232).

Kıbrıs masallarında yine yavruları ile yaşayan Zümrüdü Anka'nın bulunduğu bu ağacın ismi geçmemekle birlikte ağacın çınar ağacı olması muhtemeldir.

İncelenen masallardan hareketle Kıbrıs masallarında Türk mitolojisinde yer alan bazı unsurları izlerini bulmak mümkündür. Masalların kaynağının mitler olduğu düşünülürse birçok masal metninde olağanüstü motifler, şamanistik unsurları ve mitik ifadeleri görmek kaçınılmaz olacaktır. Ağaç, at, ayna, dev, elma, ejderha, peri, su, yer altı/yer üstü, yılan, zümrüdü halka/simurg/anka kuşu gibi motifler bu masalarda olağanüstü vasıflar taşımaktadır. Ancak bu başlıklardan dev, ejderha, peri, Anka kuşu gibi motifler net olarak mitolojik dönemleri yansıtsa da elma, ayna, yılan, ağaç gibi motifler yapılaş süreci unutulup simge olarak masalarda yerlerini almışlardır.

Kıbrıs masallarında, masal kahramanlarının gittikleri yerler (yeraltı/yerüstü), yolculukları, karşılaştıkları engeller, renk ve sayılara kadar bir şamanın yolculuğu ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Yine Şamanizm'de geçen üçlü evren anlayışı olan yeraltı, dünya ve gökyüzü algısı masalarda da kendini koruyan önemli bir motif olarak geçmektedir. Üçlü evren anlayışına ek olarak ayna, dağ, ağaç ve su gibi motif ve kültürler masalarda geçen başlıklardan bazılarıdır.

Masalda heyecan unsurunu tetikleyen dev motifi Kıbrıs masallarında sıkça geçen bir motiftir. Devler, başı, cüssesi, canının başka yerde gizlenmesi ve sihirli objelere (şimşir tarak, ayna) sahip olmaları ile masalarda geçen en canlı figürlerdir. Dünya mitolojilerinde olumlu ve olumsuz olarak farklı şekilde yer alan dev, Kıbrıs masallarında değişkenlik göstermektedir. Devden sonra adı sıkça geçen bir başka hayvan ise attır. Kıbrıs masallarında rüzgâr menşeli atlar grubunda yer alan atlar bir yönü ile Yunan mitolojisindeki Pegasus'u hatırlatırken daha çok Türk kültüründe yer alan "Tulpar"ı hissettirmektedir. Kahramanların asıl yardımcıları bu atlar göz açıp kapama süresinde hızlı olmaları ile Hızır fonksiyonunu üstlenmişlerdir.

Yaratılış mitolojilerinde Erlik'e yardım eden yılan, lanetlenerek yeraltına inmesi ile "kötü" addedilmesinin aksine Kıbrıs masallarında olumlu bir görev yüklenmiştir. İyi bir vasfa sahip bir diğer varlık ise Simurg'tur. Olağanüstü özelliklere sahip bu mitolojik kuş, Kıbrıs masallarında bazen yavrularını koruyan anne bazen de kahramanı yeraltından yerüstüne çıkararak iyi bir karakter olarak ortaya çıkmaktadır. Simurg'un iyi resmedildiği masalarda yavruları çalan kötü karakter olarak da Ejderha yer almıştır.

Mitlerin efsane, destan ve masala dönüştüğünü ya da birçok mitik unsurun bu türlere girdiğini kabul edersek mitolojinin bu ürünlerde halen varlığını koruduğunu görmüş oluruz. Kıbrıs masallarında mitolojinin zengin dünyası masalların olağanüstülükleriyle harmanlanarak geniş bir yelpazede sunulmuştur.

KAYNAKÇA

ATEŞ, Fatma (2016), "Kızılderili Mitolojisinde Mitolojik Unsurlar", *Turkish Studies 2016*, s. 13-29.

BAKIRCI, Nedim (2014), "Eflâtun Cem Güney'in "Masallar" Adlı Kitabında Yer Alan Metinlerde Mitolojik Unsurlar" *Türk 2014*, s. 37-52.

BAYAT, Fuzuli (2009), **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken Yay. İstanbul.

BEYDİLİ, Celal (2004), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Yay. Ankara.

CAN, Şefik (2012), **Klasik Yunan Mitolojisi**, Ötüken Yay. İstanbul.

CAMPBELL, Joseph (1995), **İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri**, İmge Kitabevi Ankara.

ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007), **Ötüken Türkçe Sözlük**, Ötüken Yay. İstanbul.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2001), "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü", *Türk Kültürü 2001*, s. 288-298.

ÇORUHLU, Yaşar (2010), **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalıcı Yay. İstanbul.

DİLEK, İbrahim (2010), "Sibiryaya Türk Destanlarında Kahramanın Yeraltı ve Gökyüzü Dünyalarıyla İlişkileri Üzerine Bazı Tespitler", *Milli Folklor 2010*, s. 46-56.

ELÇİN, Şükrü (1997), **Halk Edebiyatı Araştırmaları II**, Akçağ Yay. Ankara.

ELİADE, Mircea (1999), **Şamanizm**, İmge Yay. Ankara.

ERGUN, Pervin (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ankara.

ERGİN, Muharrem (1997), **Dede Korkut Kitabı I**, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara.

GÖÇİMEN, Ahmet (2010), "Türkmen Masallarında Mitolojik Hayvanlar ve Fonksiyonları", *Türkbilgi 2010*, s. 165-178

GÖKYAY, O. Şaik (2006), **Dedem Korkudun Kitabı**, Kabalıcı Yay. İstanbul.

İNAN, Abdulkadir (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

KALAFAT, Yaşar (1998), **Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irakda Eski Türk Dini İzleri-Folklorik Tabakalaşma**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.

KARADAVUT, Zekeriya (2010), "Kırgız Masallarında Mitolojik Unsurlar", *Milli Folklor 2010*, s. 71-80.

MİRZAOĞLU-SIVACI, F.Gülay. (2005), "Türkülerde Mitolojik Unsurlar", *Türkbilgi 2005*, s. 34-55.

ÖGEL, Bahaeddin (2003), **Türk Mitolojisi I**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin (2006), **Türk Mitolojisi II**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

PALA, İskender (1998), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü I-II**, Akçağ Yay. Ankara.

SEVER, Mustafa (2003), "Masallarda Dış Can (Canın Beden Dışında Saklanması)", *Milli Folklor 2003*, s. 161-164.

TÜRKAN, Kadriye (2007), "Proben'in VIII. Cildinde Yer alan Masallara Yansıyan Şamanizm Unsurları", *Türkbilig 2007*, s. 130-167.

URAZ, Murat (1994), **Türk Mitolojisi**, Düşünen Adam Yay. İstanbul.